

Joanna Szerszunowicz

Białystok

Uwagi o tłumaczeniu włoskich apelatywów odproprialnych pochodzenia literackiego na język polski

Niniejszy artykuł zawiera rozważania dotyczące tłumaczenia włoskich apelatywów odproprialnych pochodzących z literatury na język polski. Badany materiał został ograniczony do użytych w funkcji apelatywów jednowyrazowych antropimów, których znaczenie pochodne powstaje w rezultacie przeobrażeń metaforycznych¹ – na zasadzie podobieństwa sensów lub metonimicznych – na zasadzie styczności sensów (Kosyl, 1974: 85–104; Kosyl, 1979: 133–143; Król, 1996: 61–63; Miodek, Orzechowski, Piotrowski, 1967: 65–72). „Ze względu na ograniczoną pojemność semantyczną nazw własnych podstawę derywacji stanowią cechy konotacyjne (K), które wykształciły się w wyniku społecznych i kulturowych doświadczeń oraz utrwaliły się w świadomości użytkowników języka na tyle mocno, by zyskać znaczeniową niezależność konieczną do rozwoju polisemii” (Masłowska, 1991: 29). Nazwy własne osobowe używane predykatywnie wskazują na pewne określone cechy, które przypisywane są referentowi identyfikowanemu inną nazwą, tak więc analizowane użycie antropimów nie ma na celu identyfikacji osób (Geach, 1962: 21)².

W sytuacji, gdy nazwa własna osobowa używana jest metaforycznie, staje się nośnikiem określonej charakterystyki powszechnie kojarzonej z danym antropimem, czyli nabiera znaczenia, którego ośrodkiem stają się cechy konotacyjne (Kopczyńska, 2002: 30), w wyniku czego „nazwa zmienia denotat jednostkowy na zespołowy, co przenosi ją do klasy nazw pospolitych” (Pałuszyńska, 2002: 310). Imiona oraz nazwiska konkretnych osób mogą stać się „symbolami pewnych cech psychiki, zachowania, sposobu bycia, charakterystycznych dla pewnych osób. Na-

¹ Por. hasło *associated meaning* (W:) *The Oxford Companion to the English Language*, red. T. McArthur, Oxford 1996, s. 609.

² Por. T. Dobrzyńska, *Nazwy własne w użyciach tropicznych. Casus antonomazji*, (W:) *Studia o tropach*, red. T. Dobrzyńska, t. II, Wrocław – Warszawa – Kraków 1992, s. 27–39.

stępnie ulegają one oderwaniu od konkretnych desygnatów i przechodzą do kategorii nazw pospolitych oznaczając metaforycznie osoby o podobnych cechach” (Spagińska-Pruszk, 2003: 77). Należy podkreślić, że możliwość użycia nazwy własnej osobowej w funkcji predykatywnej zależy od sytuacji komunikacyjnej, a mianowicie od wiedzy interlokutorów. L. Berezowski, porównując dwa wyrażenia *Napoleon finansów* oraz *Keynes finansów*, dochodzi do konstatacji, że pierwsze z nich ma zdecydowanie wyższy stopień akceptowalności, mimo że Keynes posiadał znacznie większą wiedzę z zakresu ekonomii niż Napoleon (Berezowski, 2001: 21). Przykład ten stanowi ilustrację tezy, że pewne nazwy własne stają się skonwencjonalizowanymi metaforami używanymi w danym języku. Połączenia typu ‘X to antroponim’ odwołują się do wyobrażenia nosiciela nazwy, w którym dominacja semu wspólnego prowadzi do neutralizacji innych semów, przykładowo zdanie ‘X to Harpagon’ jest treściowo identyczne z ‘X to skąpiec’ (Wróblewski, 1998: 61). W wielu przypadkach znaczenia metaforyczne omawianych nazw mają charakter konwencjonalny.

Nazwy własne, które poddawane są procesowi apelatywizacji, pochodzą z różnych sfer życia, między innymi z literatury pięknej oraz popularnej. Istotne jest, by nosiciel nazwy miał cechy na tyle wyraziste, by zostały one uznane przez użytkowników języka za warte zarejestrowania w słowniku. Jak pisze Spagińska-Pruszk, „predyspozycje do metaforyzacji nazw własnych wiążą się z jej wartością konotacyjną, to znaczy utrwalonym w danej społeczności zbiorem stereotypów dotyczących danej nazwy własnej” (2003: 76). Wiele apelatywów pochodzenia literackiego to jednostki, których semantyka znana jest dobrze użytkownikom danego języka (*apollo*, *judasz*), inne zaś bywają używane okazjonalnie, a użycie ich świadczy o erudycji nadawcy komunikatu (*ganimedes*) (por. Szerszunowicz 2001: 92).

Apelatywizacja literackich nazw własnych jest procesem o wielowiekowej tradycji, najstarsze nomina propria pochodzą z *Biblii* oraz mitologii greckiej i rzymskiej. Źródłami apelatywów są różnorakie teksty – od utworów zaliczanych do klasyki, przez legendy i baśnie do komiksów. Zdarza się, że poczytność utworu była krótkotrwała, natomiast metaforyczne znaczenie nazwy własnej zostało zachowane w języku³. Warto również podkreślić, że przeciętny użytkownik języka nie zawsze jest świadomy literackiego pochodzenia znaczeń metaforycznych pewnych nazw osobowych funkcjonujących w języku⁴.

W języku włoskim apelatywy o proveniencji proprialnej, przejęte do języka z literatury, stanowią dość liczną grupę jednostek o różnej etymologii – największa liczba nazw pochodzi z dzieł rodzimych pisarzy oraz mitologii greckiej. Stosunkowo

³ *Lowelas* ‘podrywacz, uwodziciel, donżuan, bałamut’. Robert Lovelace to postać z angielskiej powieści epistolarnej *Historia Clarissy Harlowe* z roku 1794 autorstwa S. Richardsona. Nazwisko Lovelace zostało utworzone z dwóch rzeczowników, mianowicie *love* ‘miłość’ i *lace* ‘sidła’. Zob. W. Kopaliński, *Słownik eponimów czyli wyrazów odimiennych*, Warszawa 1996, s. 167.

⁴ Badania prowadzone w roku 2000 przez autorkę wykazały, że większość ankietowanych studentów filologii polskiej nie znała etymologii wyrazu *alfons* (apelatyw od imienia bohatera sztuki A. Dumasa-syna *Monsieur Alphonse* z roku 1873).

dużo jednostek pochodzi z literatury światowej, mianowicie z dzieł twórców takich, jak: Szekspir (np. *hamlet*, *otello*), Servantes (*donkiszot*), Nabokov (*lolita*). Znacznie mniej poświadczeń mają jednostki pochodzące z tekstów należących do literatury popularnej, na przykład komiksów (*superman*).

Wysoka liczba jednostek pochodzących z szeroko rozumianej literatury narodowej Włochów, przy równie licznych apelatywach odproprialnych przejętych z wspólnego dziedzictwa kulturowego Europy, jest odzwierciedleniem dwóch tendencji, mianowicie narodowej i uniwersalistycznej. S. Gajda wyróżnia w znaczeniu nazw własnych dwa aspekty: ogólnoludzki oraz narodowokulturowy, który „wyraża społeczno-kulturową wiedzę, charakterystyczną dla danego narodu i odbitą w jego języku; zarazem stanowi pryzmat, przez który społeczność narodowokulturowa widzi oznaczany obiekt” (2004: 24). Pojęcie znaczenia narodowokulturowego jawi się jako bardzo istotne w analizie planu odonimicznego znaczenia danego nimum proprium, gdyż specyfika kulturowa odproprialnych apelatywów powoduje różnorodne problemy translato logiczne⁵.

ŹRÓDŁO	APELATYWY	LICZBA
BIBLIA	un baccuco, un barabba, un beniamino, un caino, un geremia, un giobbe, un giuda, un golia ⁶ , una maddalena, un matusaleme, una pitonessa, un salomone	12
MITOLOGIA GRECKA I RZYMSKA ORAZ LITERATURA STAROŻYTNA	un adone, un anfitrione, un apollo, un argo, un argonauta, una cassandra, un cerbero, una circe, un creso, un cupido, un ercole, un fauno, un ganimede, una giunone, una gorgona, le grazie, una megera, un mentore, un narciso, un nestore, una penelope, un pigmalione, una sfinge, una sibilla, uno stentore, una venere	26
LITERATURA ŚWIATOWA	un amleto, un anfitrione ⁷ , un arpagone, un barbablù, una cerentola, un don chischotte, un don giovanni, una lolita, un otello, un pigmalione ⁸ , un romeo, un superman, un tartufo, un tarzan	14
LITERATURA WŁOSKA	un'alcina, un arlecchino, un azzecagarbuli, un brighella, un carneade, un gradasso, un pantalone, un pulcinella, un rodomonte, un sacripante, un stenterello, uno zanni	12

⁵ Por. uwagi J. Tredera o nazwach biblijnych, które dzięki utrwaleniu w obrazach-frazeologizmach nabrały wtórnego znaczenia związanego z obiektem nazywanym w Biblii. Powstały w ten sposób apelatyw „(...) żyje potem według zasad właściwych tym jednostkom języka, np. może zmieniać znaczenie, stawać się wieloznaczny, urabiać derywaty itd.” Zob. J. Treder, *Nazwy biblijne w polskiej frazeologii*, (W:) *Nazwy ptaków we frazeologii i inne studia z frazeologii i paremiologii polskiej*, Gdańsk 2005, s. 43–52.

⁶ Por. frazeologizm *essere come David e Golia* 'di due persone, una grande e una piccola, che vanno insieme o si trovano accanto'. C. Lapuci, *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, Milano 1990, s. 132.

⁷ Molière *Amphytrion*. Zob. N. Masson, *Panorama de la literature française*, Allleur 1990, s. 184–186.

⁸ G. B. Shaw *Pygmalion*. Zob. *Pygmalion*, (W:) *The Oxford Companion to English Literature*, red. M. Drabble, Oxford 1995, s. 810.

Ekwiwalencja tłumaczeniowa, rozumiana jako relacja równoważności treściowo-stylistycznej między jednostkami lub tekstami przekładu a oryginału, może funkcjonować na różnych poziomach⁹. Wśród analizowanych jednostek wyodrębnić można kilka typów relacji między apelatami włoskimi i ich polskimi odpowiednikami.

Pierwszą grupę stanowią ekwiwalenty absolutne, czyli takie jednostki polskie, których treść, zakres znaczeniowy i zabarwienie stylistyczne są identyczne lub bardzo podobne w porównaniu z jednostkami włoskimi. Przykładem ekwiwalencji absolutnej jest relacja między włoskim apelatami *don chisciotte* i polskim *donkiszot*¹⁰. W słownikach włosko-polskich ekwiwalentami słownikowymi są identyczne nazwy, na przykład wł. *apollo* – pol. *apollo*, wł. *giuda* – pol. *judasz*. Należy podkreślić, że większość nazw występujących w tej grupie to jednostki o wysokim stopniu intertekstualności.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w niektórych przypadkach dwujęzyczne opracowania leksykograficzne podają ekwiwalent inny niż ekwiwalent absolutny o tożsamej etymologii, mimo że słowniki polskie rejestrują taki odpowiednik (wł. *argonauta*; wł.-pol. ‘żeglarz śmiały, śmiały żeglarz’; pol. *argonauta*; wł. *cassandra*; wł.-pol. ‘fatalistka, katastrofistka’ PSWPI280; przen. ‘osoba przewidująca kataklizmy, katastrofista, fatalista’ WSWPI280; pol. *kasandra*). W grupie tej występują także jednostki o różnej wartości stylistycznej w porównywanych językach (wł. *anfitrione* – pol. przestarz. *amfitrion*).

Drugą grupę stanowią apelatami o proveniencji literackiej, które nie mają słownikowych odpowiedników o znaczeniu metaforycznym w języku polskim. Niektóre z tych nazw występują w polskich słownikach ogólnych bez znaczenia metaforycznego, przykładowo *Uniwersalny słownik języka polskiego* zawiera następujący artykuł hasłowy: *Junona mit.* rzym. «bogini, opiekunka życia kobiet, zwłaszcza seksualnego, małżeńskiego oraz macierzyństwa» (USJPII1311). W słownikach włoskich natomiast podawane są znaczenia przenośne tego apelatami, na przykład ‘*donna imponente e formosa*’, ‘*donna gelosa e altera*’, ‘*matrona*’ (DeM1060), jak również metaforyczne znaczenia derywatów przymiotnikowych (*giunonico*, *giunonio*).

Analizując etymologię omawianych jednostek warto zwrócić uwagę na *commedie dell’arte*¹¹, z której pochodzą takie apelatami, jak *arlecchino* (‘błazen’),

⁹ Zob. *Tezaurus terminologii translatorycznej*, red. J. Lukszyn, Warszawa 1993, s. 71–80; *Mala encyklopedia przekładoznawstwa*, red. U. Dąbska-Prokop, Częstochowa 2000, s. 68–75.

¹⁰ Por. wł. *donchisciotte* ‘*persona generosa e facile a entusiasmi che, con ingenua spavalderia, difende cause assurde o persegue ideali irraggiungibili*’, ‘*persona magra e allampanata*’ (DeM772); pol. *donkiszot* ‘*człowiek kierujący się wzniosłymi ideami, pragnieniem walki o szlachetne cele, ale niemający poczucia rzeczywistości, realności swych zamierzeń, sprawiający wrażenie komiczne; błędny rycerz, marzyciel, fantasta, utopista*’, ‘*o człowieku rażąco wysokim i chudym*’ (USJPI658).

¹¹ W komedii *dell’arte* tekst literacki jest jednym z elementów składowych (obok scenografii, sztuki przedstawiania, gestu, charakteryzacji). Zob. N. Sapegno, *Historia literatury włoskiej w zarysie*, Warszawa 1969, s. 246–247.

brighella ('szelma')¹², *pantalone* ('błazen') oraz *pulcinella* ('błazen'), *zanni* ('maski'). W commedi dell'arte charaktery przekształcone zostały w typy, czyli 'maski', a stereotypizacja postaci sprzyjała apelatywizacji imion. Do kategorii nazw pospolitych przeszły również imiona bohaterów popularnych we Włoszech utworów literackich, na przykład: *un gradasso*, *un rodomonte*, *un sacripante* (*Orland zakochany/Orlando Innamorato*, *Orland szalony/Orlando Furioso* M. M. Boiarda); *un'alcina*, *un'gradasso*, *un rodomonte*, *un sacripante* (utwory L. Ariosta). Dwie spośród analizowanych nazw apelatywnych pochodzą z powieści A. Manzoniego *Narzeczeni* (*Promessi sposi*; apelatywy: *un azzeccagarbugli*, *un carneade*).

Tłumaczenie nazw zależy od kontekstu, przy czym należy przyjąć, że w przypadku apelatywów znanych w kulturze docelowej, czyli polskiej w wielu przypadkach możliwe jest przeprowadzenie adaptacji danej nazwy. Przykładowo, użycie apelatywu *romeo*, niezarejestrowanego przez polskie opracowania leksykograficzne, w polskim translacie wywoła podobne asocjacje jak w przypadku włoskiego rzeczownika, który występuje w znaczeniu metaforycznym w słownikach języka włoskiego. Należy jednak podkreślić, że wprowadzenie do tekstu tłumaczenia obcojęzycznych apelatywów od nazw własnych, które nie wywołują określonych konotacji, prowadzi do aktywizacji kategorii obcości, co może w konsekwencji skutkować problemami w zrozumieniu danego tekstu. Jeżeli tłumacz podejmuje decyzję o wprowadzeniu zapelatywizowanej nazwy do tłumaczenia, konieczna jest wewnątrztekstowa eksplikacja danego apelatywu.

Warto zwrócić uwagę na problem tłumaczenia figuratywnie użytych nazwisk znaczących, czyli takich, które „charakteryzują oznaczane przez siebie obiekty, a zatem nie tylko oznaczają, lecz także znaczą (...)” (Kosyl, 1998: 365). Przykładowo, nazwisko *Azzeccagarbuli* w języku włoskim jest compositum utworzonym od frazy werbalnej (por. *azzeccare* 'trafić; trzasnąć; przen. trafić; przen. mieć szczęście'; *garbuli* forma liczby mnogiej rzeczownika 'gmatwanina'). *Uniwersalny słownik włosko-polski* podaje następujące odpowiedniki: 'adwokacina', 'krętacz' (USWP126), *Wielki słownik włosko-polski*, oprócz dwóch powyższych ekwiwalentów, rejestruje jeszcze jeden – 'matacz' (WSWPI307); wszystkie polskie odpowiedniki mają inne zabarwienie i konotacje niż włoski apelatyw.

Ważne jest, by przy opracowywaniu ekwiwalentów nazw własnych uwzględnić ich złożoność. Słowniki włoskie podają trzy sfery konotacji antroponimu *Pulcinella* zilustrowane frazeologizmami, mianowicie gadulstwo i nieumiejętność dotrzymywania tajemnic (*il segreto di Pulcinella*), niestałość (*essere un Pulcinella*) oraz wprowadzania zamętu (*le nozze di Puulcinella*)¹³. Polskim odpowiednikiem metaforycznego znaczenia rzeczownika *pulcinella* jest wyraz *błazen*. W przekładzie włoskiego apelatywu giną konotacje, ponieważ nazwa *Pulcinella* odczytywana jest przez użytkowników języka włoskiego w kodzie commedi dell'arte. Ponadto, warto

¹² Por. wł. *briga* 'kłótnia'.

¹³ Por. G. Devoto, G. C. Oli, *Il dizionario della lingua italiana*, Firenze 2001, s. 1645.

podkreślić, że Pulcinella jest elementem rodzimej kultury Włochów, co potwierdza komentarz F. Gregoroviusa opisującego Neapol: „Wszystko, co stworzyła ta błogosławiona ziemia lub ludzka pomysłowość, znajduje tu swoje zawołanie, od tuńczyka w wodzie, od brzoskwini na drzewie, do Pulcinelli na ulicy i do drewnianego świątka, dopiero co wyniesionego z warsztatu” (1990: 13).

W niektórych przypadkach występuje brak symetrii między znaczeniami poszczególnych jednostek włoskich podawanych w słownikach włosko-polskich. Przykładowo, apelatyw *ganimede* w języku włoskim ma dwa znaczenia odwołujące się do mitologii greckiej, mianowicie ‘elegant’ oraz ‘homoseksualista’¹⁴. *Wielki słownik włosko-polski* i *Podręczny słownik polsko-włoski* podają wyłącznie pierwsze z nich (odpowiednio: ‘laluś, elegancik, fircyk’; ‘elegancik, fircyk’). Z translatologicznego punktu widzenia, redukcja znaczeń w opracowaniu leksykograficznym jest niebezpieczna, ponieważ może być podstawą błędu przekładowego.

Inny problem pojawia się w przypadku tłumaczenia apelatywu *gracja*, który w języku włoskim używany jest wyłącznie w liczbie mnogiej (*le grazie*) i oznacza trzy dziewczyny lub kobiety, natomiast w polszczyźnie występuje zarówno w liczbie pojedynczej, jak i mnogiej, przy czym należy podkreślić, że nie obowiązują restrykcje dotyczące łączliwości z liczebnikiem (por. *Spotkał dwie gracje w modnych kapeluszach*. USJPI1063). Ponadto, włoskie opracowania leksykograficzne rejestrują dwa użycia omawianego apelatywu, a mianowicie ‘żart. o trzech ładnych dziewczynach’ oraz ‘iron. o trzech kobietach, które uważają się za ładne, a w rzeczywistości takie nie są’ (DeM1088), słowniki polskie – jedno: ‘kobieta piękna, urocza, pełna wdzięku’ (USJPI1063).

Warto zwrócić uwagę na apelatywy włoskie pochodzenia literackiego, które nie mają identycznych znaczeń metaforycznych z polskim ekwiwalentami (np. wł. *arlecchino* – pol. *arlekin*; wł. *giobe* – pol. *Hiob*, wł. *Stentore* – pol. *Stentor*), natomiast przerośnięte znaczenie występuje w derywatach od polskiego apelatywu (pol. *arlekinada*, *hiobowy*, *stentorowy*). W niektórych kontekstach możliwe jest wykorzystanie wyrazu pochodnego, co pozwala na zachowanie kolorytu wypowiedzi. Podobnie kształtuje się relacja w przypadku jednostek włoskich, których odpowiedniki polskie nie mają znaczeń metaforycznych występujących w języku włoskim, a które występują w znaczeniu przerośniętym w polskich frazeologizmach (np. wł. *Cupido* – pol. *strzały Kupidyna*).

Analizując problem ekwiwalencji nazw własnych, które uległy procesowi apeliatywizacji, należy również zwrócić uwagę na relację quasi-ekwiwalencji zachodzącą między nazwami, którym w różnych kręgach kulturowych przypisuje się podobne lub identyczne charakterystyki. Przykładowo, tytuł *Ned Kelly czyli australijski Janosik* odwołuje się do stereotypu Janosika znanemu natywnym użytkownikom języka polskiego (Mańko, 2004: 31). Należy podkreślić, że dobrane ekwiwalentne-

¹⁴ Zob. P. Grimal, *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1987, s. 110–111.

go apelatywu jest zabiegiem bardzo ryzykownym, ponieważ nazwy własne, które przeszły do kategorii nazw pospolitych, są nośnikami kultury i odwołują się do innych kontekstów kulturowych. Tak więc, nazwy *Pulcinella* oraz *Staćzyk*, kono-
tujące bycie błaznem, nie są ekwiwalentami, ponieważ wywołują u odbiorcy tekstu różne asocjacje.

W badanym materiale wystąpiły jednostki, których quasi-ekwiwalentami, a za-
razem pozornymi odpowiednikami, są polskie apelatywy. Przykładowo, włoska na-
zwa własna *Rodomonte*, która uległa apelatywizacji, oparta jest na dwóch tema-
tach słowotwórczych, mianowicie *rodere* ‘niszczyć’ i *monte* ‘góra’¹⁵, polski apela-
tyw *waligóra* posiada dwie podstawy słowotwórcze (‘walić’, ‘góra’). Podobieństwo
strukturalne nie warunkuje ekwiwalencji znaczeniowej, ponieważ polski apelatyw
jest synonimem ‘siłacza’ lub ‘olbrzyma’, natomiast włoski rzeczownik ma znaczenie
‘fanfaron’¹⁶.

Podsumowując rozważania, należy stwierdzić, że w przypadku analizowanych
apelatywów włoskich i ich polskich odpowiedników, można wyróżnić następują-
ce rodzaje ekwiwalentów tłumaczeniowych: absolutne (w obu językach występuje
identyczny apelatyw o tożsamym znaczeniu lub znaczeniach i stylistyce oraz po-
chodzeniu, np. wł. *un otello* – pol. *otello*); odpowiedniki o identycznym znacze-
niu i pochodzeniu, różniące się wartością stylistyczną, np. wł. *un anfitrione* (pot.)
– pol. *amfitrion* (przestarz.); odpowiedniki, które nie pochodzą z dzieł literackich
i nie są nacechowane kulturowo (*una pulcinella* – pol. *blazen*); ekwiwalenty pozorne
(podobieństwo formy przy braku ekwiwalencji znaczeniowej, np. wł. *un rodomonte*
– pol. *waligóra*).

Analiza badanego materiału pozwala stwierdzić, że problem ekwiwalencji ape-
latywów, które pierwotnie były nazwami występującymi w utworach literackich,
należy do złożonych ze względu na różnorodne relacje między jednostkami włoski-
mi i ich polskimi odpowiednikami. Za najistotniejsze zagadnienie translologiczne
należy niewątpliwie uznać tłumaczenie włoskich jednostek, które nie mają odpo-
wiedników w postaci apelatywów odproprialnych w języku polskim, tak jak ma to
miejsce w przypadku zapelatywizowanych nazw pochodzących z *commedi dell’arte*.
Przy braku ekwiwalentów absolutnych dochodzi do istotnych zmian w stylistyce
tekstu oraz w obrazowaniu, konieczne jest więc opracowanie repertuaru środków
kompensacyjnych, przy użyciu których możliwe będzie zachowanie relacji równo-
ważności między tekstem oryginału a tłumaczeniem.

¹⁵ Postać występująca u Boiarda, Ariosta oraz Manzonięgo.

¹⁶ Takie znaczenie omawianego apelatywu funkcjonowało również w języku polskim (*rodomont*
‘samochwała, fanfaron’). Zob. *Mały słownik zaginionej polszczyzny*, red. F. Wysocka, Kraków
2003, s. 284. Słownik języka polskiego rejestruje derywat *rodomontada*, opatrzony kwalifikatorami
dawn. dziś książk., w znaczeniu ‘fanfaronada, junakieria, samochwalstwo’. Zob. *Słownik języka*
polskiego, red. W. Doroszewski, t. VII, Warszawa 1965, s. 1009. Podobnie zdefiniowano pojęcie
rodomontada w *Praktycznym słowniku języka polskiego*: książkowy „popisywanie się, zwracanie
na siebie uwagi swoimi umiejętnościami; samochwalstwo”. Zob. *Praktyczny słownik współczesnej*
polszczyzny, red. H. Zgólkowa, t. 36, Poznań 2002, s. 132. *Uniwersalny słownik języka polskiego*
pod redakcją S. Dubisza nie rejestruje ani apelatywu *rodomont*, ani derywatu *rodomontada*.

APELATYW	SŁOWNIKI WŁOSKIE	SŁOWNIKI WŁOSKO-POLSKIE	SŁOWNIKI POLSKIE
un ADONE	spesso iron. DeM45	adonis PSWPI59; SWPI62	adonis USJPI15
un'ALCINA	L397		
un AMLETO	amleticamente, amletico, amletismo DeM98		hamlet USJPI116, hamletowski, hamletyczny, hamletyzm USJPI116, hamletyzować USJPI117
un ANFITRIONE	DeM118	amftrion PSWPI111; amftrion, pan domu, gospodarz WSWPI154 amftrion PSWPI111	przestarz. amftrion USJPI66
un APOLLO	DeM194 apolineo DeM194	apollo WSWPI183	apollo USJPI122 apoliński USJPI122
un ARGO	DeM165	argus PSWPI139; WSWPI210	argus USJPI122 argusowy USJPI122
un ARGONAUTA	DeM168	śmiały żeglarz PSWPI139; przen. książk. żeglarz, śmiałek WSWPI211	argonauta USJPI121
un ARLECCHINO	DeM168 arlecchinata, arlecchinescamente, arlecchinesco DeM168	przen. błazen, bufon, pajac PSWPI140; przen. błazen, żartowniś, pajac, trefniś WSWPI213	arlekinada USJPI124
un ARPAGONE	DeM171, DO143		harpagon USJPI1123
un AZZECCAGARBUGLI	DeM237, DO197	pokątny doradca, adwokacina, matacz, krętacz PSWPI184; adwokacina, krętacz, matacz WSWPI307	
un BACUCCO	DeM242, DO202		
un BARABBA	DeM252, DO213		
un BARBABLŪ	DeM253, DO214	(zazdrosny mąż) zazdrośnik PSWPI195; (o mężu) zazdrośnik, gwałtownik (także żartobliwie) WSWPI320	
un BENIAMINO	DeM275, DO236	beniaminek, pupilek, ulubieniec PSWPI209; beniaminek, pupilek, pieszczoszek, ulubieniec, faworyt WSWPI339	beniaminek USJPI219, ISJPI78

APELATYW	SŁOWNIKI WŁOSKIE	SŁOWNIKI WŁOSKO-POLSKIE	SŁOWNIKI POLSKIE
un BRIGHELLA	DeM322, DO284	przen. rzad. człowiek podstępny, przebiegły, intrygant PSWPI233; przen. rzad. intrygant, błazen WSWPI373	
un CAINO	DeM349, DO309	przen. bratobójca, zdrajca PSWPI247, WSPWPI349	kainowy USJPII12
un CARNEADE	DeM396, DO365		
una CASSAN-DRA	DeM408, DO365 cassandrico DO365	fatalistka, katastrofistka PSWPI280; przen. osoba przewidująca kataklizmy, katastrofista, fatalista WSWPI447	kasandra USJPII64 kasandryczny USJPII64, ISJPI603
un CERBERO	DeM436, DO391	przen. cerber, stróż PSWPI291; cerber, surowy strażnik, dozorca. WSWPI467	cerber USJPI388, ISJPI150
una CERENTO-LA			kopciuszek USJPII239, ISJPI680 kopciuch USJPII239, ISJPI680
una CIRCE	DeM473, DO425	kusicielka, uwodzicielka PSWPI308; przen. kusicielka, uwodzicielka WSWPI500	
un CRESO	DeM622, DO550	bardzo bogaty człowiek PSWPI393; pot. iron. bogacz, krezus WSWPI654	książk. krezus USJPII303, ISJPI704 krezusowy USJPII303, ISJPI704
un CUPIDO	DeM640	szt. kupidyn WSWPI669	
un DON CHISCHOTTE	DeM772, DO680 donchisciottata, donchisciottesco, donchisciottismo DeM772, DO680 donchisciotescamente DeM 772	donkiszot, fantasta, utopista PSWPI484; donkiszot, utopista WSWPI785	donkiszot USJPI658 donkiszotowski, donkiszoteria USJPI658, ISJPI294, donkiszotyizm USJPI658
un DON GIOVANNI	DeM772, DO680 dongiovannesco, don-giovannismo DeM772, DO680	donżuan, uwodziciel (także iron.) PSWPI484; donżuan WSWPI785	donżuan USJPI659 donżuański, donżuaneria USJPI659, ISJPI295, donżuanizm USJPI659
un ERCOLE	ercole DeM837, DO741 erocline, eroleo DeM837, DO741	siłacz, atleta, herkules PSWPI518	herkules USJPI1135 herkulesowy USJPI1135

APELATYW	SŁOWNIKI WŁOSKIE	SŁOWNIKI WŁOSKO-POLSKIE	SŁOWNIKI POLSKIE
un FAUNO	DeM906 faunesco DeM fanescamente DeM906906		faun ISJPI400
un GANIMEDE	DeM1019, DO884	elegancik, fircyk PSWPI624; przen. laluś, elegancik, fircyk WSWPPI121	
un GEREMIA	DO898 geremiade DeM1036, DO898 geremiata DeM1036	przen. osoba wiecznie narzekająca, skarżąca się.; katastrofista WSWPI134, PSWPI631	jeremiada USJPI1294, ISJPI572
un GIOBBE	DeM1049, DO909		hiobowy USJPI1144, ISJPI508
un GIUDA	DeM1057, DO916	przen. zdrajca PSWPI642; judasz, zdrajca WSWPPI154	judasz USJPI309, ISJPI295 judaszowski, judaszowy USJPI1309
una GIUNONE	DeM1060, DO918 giunonico, giunonio DeM1060	przen. wysoka i postaw- na kobieta PSWPI644	
un GOLIA	DO928	przen. (o człowieku du- żym i silnym) olbrzym PSWPI648; przen. go- liat, olbrzym, siłacz; fanfaron, samochwał WSWPPI165	goliat USJPI1042, ISJPI468
una GORGONA	DeM 1074, DO931 gorgoneo DeM 1074, DO931		
le GRAZIE	scherz. o iron. DeM1088		gracja USJPI1063, ISJPI474
una LOLITA	DeM1403, DO1173 lolitismo DO1137		lolitka USJPII468, ISJPI775
una MADDALE- NA	DeM1424, DO1191		
un MATUSALE- MME	DeM1484, DO1237 matusa DO1237	pot. starzec, nauzalem WSWPPI551	matuzalem USJPIII588
una MEGERA	DeM1493, DO1251		książk. obraźl. megiera USJPII600

APELATYW	SŁOWNIKI WŁOSKIE	SŁOWNIKI WŁOSKO-POLSKIE	SŁOWNIKI POLSKIE
un MENTORE	DeM1502, DO1332	lit. mentor, wychowawca, doradca PSWP1141; książk. mentor, doradca; przewodnik WSWP11560	mentor USJP11600, ISJP11839 mentorski, mentorsko, mentorka, mentorstwo USJP11600, ISJP11842, mentorować USJP11608
un NARCISO/ NARCISSO	DeM1607 narcistico, narcismo, narcista, narcissico DeM1607, DO1332 narcisticamente DeM1607	człowiek zakochany w sobie, narcyz PSWP1170; przen. narcyz, człowiek wpadający w samouwielbienie WSWP11620	narcyz USJP11833, ISJP11984 narcyzm, narcyzowaty USJP11833, ISJP11984 narcystycznie, narcystyczny, narcyzowatość ISJP11984
un NESTORE	DO1347		
un OTELLO	DeM1725		książk. otello USJP111338
un PANTALONE	DeM1755		
una PENELOPE	DeM1809		książk. penelopa USJP111338
un PIGMALIONE	DeM1826, DO1535		pigmalionizm USJP11137
una PITONESA	DeM1877, DO1546	przen. wieszczka, wróżka	książk. pytia USJP11862
un PULCINELLA	DeM2019, DO1645 pulcinellata, pulcinelle-sco DO1645	przen. błazen PSWP11247	
un RODOMONTE	DeM2241, DO1797 rodomontata, rodomontesco DeM2241, DO1797 rodomonteria	fanfaron PSWP11357	
un ROMEO	DeM2244		
il SACRIPANTE	DeM2267, DO1817	siłacz; nicpoń PSWP11369	
un SALOMONE	DeM2277 salomonicamente DeM2277 salomonico DeM2277	przen. człowiek głęboko mądry	salomonowy USJP11130, ISJP11542
una SFINGE	DeM2433, DO1931 sfingeo DeM2433, DO1931 sfingico DO1931	przen. (o człowieku) sfinks, człowiek zagadkowy PSWP11436	sfinks USJP111190, ISJP11572 sfinksowy USJP111190, ISJP11572

APELATYW	SŁOWNIKI WŁOSKIE	SŁOWNIKI WŁOSKO-POLSKIE	SŁOWNIKI POLSKIE
una SIBILLA	DeM2450 sibillinamente DeM2450 sibillino DeM2450	także przen. PSWP14444	sybilla USJPIII1464 sybilliński/sybiliński USJPIII1464
uno STENTE-RELLA	DeM2601, DO2047 stenterellesco, stenterel- lata DeM2601	przen. (osoba chuda i smutna) żaloszna tyka PSWP1514	
uno STENTORE	DeM2601, DO2047 stentoreo DeM2601, DO2047 stentoreamente DeM2601		książk. stentorowy USJPIII1389
un SUPERMAN	DeM2650 DO2083		superman USJPIII1453, ISJPII719
un TARTUFO	DeM2650, DO2108	przen. obłudnik, święto- szek PSWP1554	
un TARZAN	DeM2682, DO2108		
una VENERE	DO2258	przen. piękność, piękna kobieta PSWP1638	książk. przen. venus USJPIV383

Rozwiązanie skrótów opracowań leksykograficznych

- DeM – Mauro de T., 2001, *Il dizionario della lingua italiana*, Milano.
- DO – Devoto G., Oli G. C., 2001, *Il dizionario della lingua italiana*, Firenze.
- ISJP – Inny słownik języka polskiego, 2000, red. M. Bańko, t. 1–2, Warszawa.
- L – Lapucci C., 1990, *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, Milano.
- PSWP – Meisels W., 1996, *Podręczny słownik polsko-włoski. Dizionario pratico italiano-polacco*, Warszawa.
- USJP – Uniwersalny słownik języka polskiego, 2003, red. S. Dubisz, t. 1–4, Warszawa.
- USWP – Uniwersalny słownik włosko-polski. *Dizionario universale italiano-polacco*, 2004, red. K. M. Podracka, Warszawa.
- WSPWPI – Cieśla H., Jamrozik E., Kłos R., 2001, *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco*, Warszawa.
- WSPWPII – Cieśla H., Jamrozik E., Sikora Penazzi J., 2002, *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco*, Warszawa.

Literatura

- Berezowski L., 2001, *Articles and Proper Names*, Wrocław.
- Gajda S., 2004, *Narodowokulturowy składnik znaczenia nazw własnych w aspekcie edukacyjnym, (W:) Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, red. R. Mrózek, Katowice.

- Geach P. T., 1962, *Reference and Generality*, Ithaca.
- Gregorovius F., 1990, *Wędrowki po Włoszech*, tłum. T. Zabłudowski, t. II, Warszawa.
- Kopczyńska D., 2002, Metafory nazwiskowe w konstrukcjach z pogranicja frazeologii i składni, (W:) „Poradnik Językowy”, z. 6, s. 30–42.
- Kosyl Cz., 1974, O przechodzeniu nazw własnych do kategorii nazw pospolitych (Na materiale gwary studenckiej), (W:) „Onomastica”, XIX, s. 85–104.
- Kosyl Cz., 1978, Metaforyczne użycia nazw własnych, (W:) *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, red. M. Szymczak, Wrocław 1978, s. 133–143.
- Kosyl Cz., 1998, *Nazwy własne w literaturze pięknej*, (W:) *Polskie nazwy własne*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa – Kraków.
- Król M. 1996, O funkcjach imion osobowych we współczesnej polszczyźnie, (W:) „Poradnik Językowy”, z. 10, s. 57–67.
- Mała encyklopedia przekładoznawstwa, 2000, red U. Dąbska-Prokop, Częstochowa 2000.
- Mańko E., 2004, Ned Kelly, czyli australijski Janosik, (W:) „The World of English”, nr 2, s. 31.
- Masłowska E., 1991, Z problemów pejoratywizacji lub melioracji nazw własnych użytych w funkcji appellatywów, (W:) *Wartości w języku i tekście*, red. J. Puzynina, J. Anusiewicz, „Język a Kultura”, t. 3, Wrocław, s. 29–41.
- Miodek J., Orzechowski K., Piotrowski J., 1967, *Nomina propria w funkcji wyrazów pospolitych*, (W:) „Językoznawca”, z. 16/17, Lublin, s. 65–72.
- Pałuszyńska E. 2002, *Ekspresywne użycia nazw własnych w nagłówkach*, (W:) *Tekst w mediach*, red. K. Michalewski, Łódź.
- Spagińska-Pruszek A., 2003, *Intelekt we frazeologii polskiej, rosyjskiej i chorwackiej*, Gdańsk.
- Szerszunowicz J., 2001, Uwagi o przekładzie angielskich nazw apelatywnych o proveniencji literackiej na język polski, [w:] „Dziedzictwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-bałto-wschodniosłowiańskich”, t. VI, Białystok, s. 92–99.
- Wróblewski P., 1998, *Struktura, typologia i frekwencja polskich metafor*, Białystok.
- Tezaurus terminologii translatorycznej, 1993, red. J. Lukszyn, Warszawa.

Some Remarks on the Translation of Italian Deproprial Appellatives of Literary Origins into Polish

Summary

The paper discusses the translation of Italian single-word deproprial anthroponymic appellatives of literary origins, which have undergone the process of appellativization, into the Polish language. The sources of the appellatives derived from literature are listed, i.e. the *Bible*, mythology, national literature, classics. As to the translation of single-word metaphors of literary origins, other issues of importance are the following: the stylistic value of a given metaphor, the frequency of occurrences and their usage in either of the compared languages. The problem of cultural character of the analyzed appellatives is also discussed, both in the universal and national dimension.

Translation: *Joanna Szerszunowicz*